

R.JAEGGI: YAŞAM BİÇİMLERİNİN ELEŞTİRİSİ¹

Lukas HELD

(Çev. Toros Güneş ESGÜN)

İyi bir yaşamın ne olduğuna dair soru liberal toplumlarda mahrem bir konu olarak görülür. Başkalarının yaşamlarını sürdürme şekillerine karşı hoşgörü geliştirmek sadece onların korunması anlamına gelmez, aksine aynı zamanda bu hoşgörü üzerinden kendine değerli bir kişilik sıfatı atfetmeyi de içerebilir. Her kim ki bu hoşgörü normuna aykırı düşer, kendini kolayca hoşgürsüz olma ithamıyla karşı karşıya bulur. Böyle bir ithamı kaldırmak, yaşam biçimi şüpheli görülen ve bu şüphe yüzünden öylece gözden çıkarabilen bir öteki için zor olabilir. Her ne kadar Rahel Jaeggi bu yazıda ele alınacak kitabı *Yaşam Biçimlerinin Eleştirisi*²'nde (*Kritik der Lebensformen*) bu tür liberal bir sakınganlıkta yolunda gitmeyen bir şeyler olduğu tezini ortaya koyduğunda kitap ilk bakışta tepkiselmiş gibi görünse de, bugün gerçekten de bu sakınganlık bir problem haline gelmiştir. Oysa çoğulcu toplum zengin çeşitliliğini tam da bu sakınganlığı (*Enthaltbarkeit*) andıran, farklı olana, öteki olana karşı hoşgörüye borçlu değil midir? Yaşam biçimlerine yönelik eleştiri nihayetinde sadece tek bir doğru yaşam biçimi olabileceğine ilişkin bir tekçiliğe götürmez mi? Peşin yanıt şudur: Jaeggi açısından sorgulanması gereken ne bu liberal hoşgörünün tarihsel zaferidir ne de iyi yaşam yönergeleri için getirilen önerilerin hakim bir kültür tarafından temsil edilmesidir. Bunlardan hiçbirini onu ilgilendirmez. Daha ziyade Jaeggi, hiçbir mükemmel yaşam biçiminin ve iyi yaşam için tamamen ikna edici hiçbir önerinin mevcut olmadığı ve olamayacağı, çünkü yaşam biçimlerinin problem çözme odakları olarak sürekli değişen çevresel koşullara uymak zorunda olan, dinamik toplumsal formasyonlar olduğu tezini savunmaktadır. Jaeggi açısından yaşam biçimlerinin az çok iyi şekilde işlemesi hep geçici olur ve eleştiri de bu geçiciliğin bilincini

---

¹ Bu kitap değerlendirmesi yazarın ve yazının yayımlandığı sitenin izniyle çevrilmiştir. Yazının orijinali için: Lukas Held: Rezension zu: Jaeggi, Rahel: *Kritik von Lebensformen*. Berlin 2014, in: H-Soz-Kult, 29.09.2014, <www.hsozkult.de/publicationreview/id/rezbuecher-22818>.

² Türkçe'ye henüz çevrilmemiş bu eserin künyesi; Rahel Jaeggi, *Kritik der Lebensformen*, Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft 2013. ISBN: 978-3-518-29587-8

uyanık tutar. Yaşam biçimlerini, başarı ya da başarısızlıkları tam da içsel eleştiri tarafından kontrol edilen denemeler olarak anlamak gerekir. Bir başka deyişle: Yaşam biçimlerinin eleştirisinde sakınganlık gösterilmesine ilişkin liberal emir, öğrenme sürecini sakatlar ve en kötüsü de regresyonları tanımlanamaz kılarak ucu açık krizlere veya toplumsal patolojilere sebep olabilir.

Yaşam biçimlerini Jaeggi işlevsel ve normatif olarak birbiriyle ilişkili olan ve bu yüzden birlikte kavranabilecek sosyal pratikler bütünü olarak tanımlamaktadır. Bu pratikler birbirini gerektirdiği sürece birbiriyle işlevsel olarak ilişkilendirilir. Normatif olarak birbirleriyle ilişkilendirmeleri ise tekil pratikler her zaman belirli bir biçimde kavrandığı; yani iyi olmak zorunda olan ve böylece kendini büyük bütüne eklemleyen şeyler olarak yorumlandığı sürece söz konusudur. Yaşam biçimlerinin bir başka özelliği ise onların dinamik karakterleri, yani kendilerini yeniden ortaya koyabilme yetenekleridir. Normatif ve işlevsel olarak birbiri içinde kavranan pratiklerin içsel işlevselliği hep aynı zamanda çevresel koşullara da bağlıdır ki bu pratikler ancak bu çevresel koşullar altında birbiriyle ilişkili olarak yorumlanabilir ve işlevsel olarak geçerli olabilir. Şayet söz konusu çevresel koşullar değişirse, aynı şekilde yaşam biçiminin varolma temeli de değişir ve kendini yeniden konumlandırması gerekli hale gelir. Yeni çevresel koşullar şimdiye kadar iyi işlev görmüş bir yaşam biçimi perspektifinden yaşam biçiminin uyum göstermek zorunda olduğu bir problem olarak kavranır. John Dewey'e referansında Jaeggi, böyle bir uyum göstermeyi başarıyla sonuçlanabilen ya da sekteye uğrayan bir öğrenme süreci olarak tanımlar. Bu anlayış açısından bir problemin üstesinden gelinmesi için problem çözme sürecinin kendisi hakkında bir refleksiyon, yani problemin çözüme nasıl ulaştırılacağı hakkında bir kendini emin kılma süreci ortaya çıkar. Buna göre örneğin tekil pratikler sonlandırılarak ya da değiştirilerek bir engelin bertaraf edilmesi yaşam biçiminin değişen çevresel koşullara karşılık gelen tepkisini kendi başına temsil etmez. Aksine yaşam biçimi buna ek olarak onu ilgilendiren bütün bağlamı yeniden dengeleme durumunda olmalıdır ki, böylece kendi içsel uyum ilişkisi yeniden tutarlı ve sorunsuz bir işlev gerçekleştirebilsin.

Fakat yaşam biçimleri birey üstü praksis bağlamları olarak kendi üzerlerinde nasıl refleksiyon gerçekleştirebilirler? Jaeggi için bu problemin çözümü bireysel ve birey üstü anlamlandırma süreçlerinin münhasıran sınırlandırılmasında yatar. Bireyler bir yaşam biçimi içinde

öğrendikçe bir yaşam biçimi de kendisine yönelik bir öğrenme süreci geliştirir. Eğer bir praksis değişirse, yani bireyler kendi özsel deneyimleri temelinde farklı eylemlerse, o zaman bu durumun zorunlu olarak bu eyleme anlam bahşeden yaşam biçiminin tümel bağlamı üzerinde etkileri olur. Bu yüzden Jaeggi için yaşam biçimi “içinde öğrenilirken aynı zamanda kendi de öğrenen” bir öğrenme çevresi olarak kavranır (S. 331).veya başka deyişle: Bir yaşam biçimi kendi içindeki öğrenme süreçlerine izin verirse ve bu süreçlere karşı tepkisinde aynı zamanda anlam bağlamı açısından kendini değiştirirse reflektif bir yaşam biçimi olarak sayılabilir.

Buradan hareketle Jaeggi'nin Hegel ve Alasdair MacIntyre'a yönelik değinilerle geliştirdiği kitabının son bölümünde tarihçiler için hazmetmesi zor olabilecek kapsamlı bir felsefe tarihi tartışması ortaya çıkar. Eğer yaşam biçimlerini etkileyebilecek krizler, çelişkiler üzerine temellendirilirse o zaman tarihsel süreç örtük olarak bir rasyonelliğin altına sokulur ve sanki bu rasyonelliğin karşısında durulabilirmiş gibi düşünülür. Fakat bu, tarihin hiç olmazsa ilerlemenin gerçekleşme olanağı olarak anlaşılacak zorunda olduğu anlamına gelir. Jaeggi'nin kanıtlaması zor olan bu varsayımı nasıl ele aldığı burada daha fazla ayrıntılandırılmayacaktır. Ancak kitabın heyecan verici bu dördüncü bölümü ele alınmaya değerdir.[\[1\]](#)

Ne var ki yaşam biçimlerindeki öğrenme süreçleri ne otomatiktir ne de her zaman başarılıdır. Hem güncel problemlere uygun yanıtlar bulma denemesi hem de yaşam biçimlerinin dönüşme süreçleri yetersiz kalabilir. Jaeggi böyle durumlarda öğrenme bloklarından bahseder. Bunların sebeplerini görünür kılmak, içkin eleştirinin temel bir işlevidir.

Daha güçlü bir içkin eleştiri normatif taleplerin bağlı olduğu bağlama ilişkin üst düzey duyarlılıkta saklıdır. Yani, içkin eleştiri normların geçerliliğinin, dayandıkları praksise bağlı olduğu düşüncesinden hareket eder ve bu praksisin gerçekleşme seçeneklerini sınırlı olarak açığa çıkarır. Mevcut ilişkiler yüzünden bu sınırlılıkları yeterince hesaba katmayan normatif talepler problemin esas sebebi olarak tanımlanabilirler, çünkü onlar sadece ulaşılamaz olanı talep etmezler aynı zamanda bunun üzerinden gerçekliğe ilişkin yanlış bir kavrayışa da sebep olurlar - bu tür normatif talepler ideolojiler olarak, yani tahakküm ilişkilerinin üstünü örtmeye yardım eden ikna sistemleri olarak tanımlanır. Böyle çelişkili olarak düzenlenmiş bir norm sistemi (gerçekliğin boyutlarını hesaba katmayan ve gerçekliği tahrip ederek kavrayan) –bu noktada Jaeggi'nin savının esas noktası ortaya çıkar- er ya da geç kendi kendini

gömecektir, çünkü kendi içsel çelişikliği reel krizlere tercüme edilir[2]. Bu yine de çelişik şekilde ortaya konulan yaşam biçimlerinin illa kendilerini yok edeceği anlamına gelmez. İdeolojik sistemler nihai olarak oldukça kalıcı olabilirler, fakat yine de verdikleri sözlerde duramazlar.

Fakat şayet praksis ve norm birbirinden bağımsız ve birbiriyle karşı karşıya gelmiş olarak düşünülürse, o zaman eleştirinin hedefi de her ikisi arasındaki farkı bulmak ve daha iyi bir uyum talep etmek olamaz. Daha ziyade hem praksis hem de norm, dönüştürücü bir eleştirinin nesnesi haline gelmek zorundadır. Bu noktada performatif bir uğrak ortaya çıkar ve Michel Foucault'nun geleneğindeki jeneoloji ile eleştiri arasındaki önemli bir fark söz konusu olur. Jeneolog, genelde geçerliliğin kökenleriyle ilgilendiği için akışkan iktidar eleştirisini potansiyel olarak bir geçerlilik hakkı elde eden ve kendine öznel bir problem olarak görünen her şeye yönlendirirken, içsel eleştirinin izleri üzerinde çalışan tarihçi bunları empirik şekilde kanıtlanabilir ve krizsellikle mülhem iktidar örüntüleri olarak ele alır. Jaeggi'de Foucault'da olduğu gibi iktidar ve dışlama problemi merkezi değildir, aksine yaşam biçimlerinin kendi içlerinde ortaya çıkan problemlerle ne kadar iyi hesaplaşabildiği sorusu merkezidir. İçsel eleştiri, analiz sürecinde sistematik olarak ortaya çıkan işlevsizlikleri göstererek ve pozitif olarak neyin konulması gerektiğini ele almadan negatif şekilde işler. Bu kavrayış mevcut olanın daha iyi olana dönüştürülmesinin koşuludur ve böylece Foucault'da hiçlikten ve güncel iktidar ilişkileri ağının ötesinden geliyor görünen, “farklı alışkanlıklar, eylemler ve kimlikler için olanaklar alanının açılması” düşüncesinden çok daha fazlasını ifade eder. Rahel Jaeggi'nin savına göre jeneoloğun analitik metotları özel bir şekilde işlevsiz görünür ve jeneoloji politik açıdan opportunist yönelimlidir – herkes ona hizmet edebilir ve değişimleri kendi yönündeki yola iletmek için ona zarar vereni yapısöküme uğratabilir. Tam da bu opportunizm liberal bir sakinlik içinde kendine uygun bir biçim bulur.[4]

Notlar:

[1] Şu kadarına yer verebiliriz: Dewey, MacIntyre ve Hegel arasındaki bağlantılar yoluyla tarihin içsel çelişkilerle akılsal olarak otomatik bir son hedefe doğru ilerlediği düşüncesi tamamen alt edilir, yani “özgürlüğün bir kupa gibi elde edilebileceği” (s. 424).

[2] Burada *Yaşam Biçimlerinin Eleştirisi* kitabının üçüncü bölümü ile yine Rahel Jaeggi'nin “İdeoloji Eleştirisi Nedir?” yazısı karşılaştırılabilir Rahel Jaeggi, “Was ist Kritik” içinde,

Frankfurt am Main 2009, s. 266–295.

[3] Alıntı: Martin Saar, “Genealogie als Kritik. Geschichte und Theorie des Subjekts nach Nietzsche und Foucault”, Frankfurt am Main 2007, S. 294.

[4] Rahel Jaeggi’nin kendi savını aynı zamanda praksis olarak nasıl sunduğu sorusu için şu makalesine bakınız: Rahel Jaeggi, Kein Einzelner vermag etwas dagegen: Adornos Minima Moralia als Kritik von Lebensformen, in: Axel Honneth (Hrsg.), Dialektik der Freiheit, Frankfurt am Main 2005, s. 115–141.